

## РОЛЬ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВИТИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

### THE ROLE OF MILITARY EDUCATION IN ENSURING NATIONAL SECURITY AND THE STATE'S DEFENSE CAPABILITY

Події, які Україна переживає останніми роками, були непростими: російська агресія, окупована частина території, особливо складний період наступив із широкомасштабним вторгненням у лютому 2022 року. У зв'язку з такими обставинами державний пріоритет полягає в тому, щоб забезпечити національну безпеку. І професійна військова освіта й бойова підготовка мають важливе значення в боротьбі з агресором, у тому, аби забезпечити національну безпеку. Завдяки системі, в межах якої вони функціонують, військові володіють високого рівня підготовкою, відбувається зміцнення їхніх професійних знань і навичок, підвищується моральна та психологічна готовність протистояти агресору. Відтак не можна недооцінювати роль, яку відіграє у здійсненні цього процесу система, спрямована на професійну військову освіту.

Нинішній стан оновленої армії, що діє у важких реаліях, здобувався упродовж не одного року, коли війна межувала з розвитком. Під час складних випробувань, коли військова техніка й озброєння у значній кількості загалом не були готові до протидії сучасним загрозам, а армія переживала багаторічні реформи та скорочення, в неї знайшлися сили до поступового відновлення й переходу в статус однієї з тих європейських армій, що є найбільш боєздатними. На основі практики використання війська, отриманої під час сучасної війни, та в контексті нинішніх загроз можна стверджувати, що на національну державну безпеку безпосередньо впливають стан, у якому перебувають збройні сили, військова освіта й сучасна технічна модернізація.

Загалом систему, до якої входить професійна військова освіта, розглядають як невід'ємну складову в будь-якій сучасній армії, надто коли триває воєнна агресія. Тож потрібне забезпечення належного розвитку системи, яка надає професійну військову освіту, й відповідна фінансова її підтримка. Професійну військову освіту варто відносити до головних чинників у справі, мета якої – зміцнити українську оборонну позицію в ситуації, коли відбулося широкомасштабне російське вторгнення. Оскільки в останні роки військові готувалися й навчалися відповідно до стандартів і методик Північноатлантичного альянсу, відбулося отримання нашими захисниками не тільки належних знань і навичок, а й психологічної готовності протистояти агресору.

В Україні продовжується розвиток цієї системи та забезпечення умов, за яких її військовослужбовці можуть на належному рівні отримувати знання й підготовку. Тим більше в нинішній час, коли продовжується навчання українських військових за кордоном, де створені умови, які характеризуються цілковитою схожістю з реальними бойовими діями. За рахунок цього солдати одержу-

ють підготовку потрібного рівня та готовність зустріти ті виклики й загрози, якими постійно наповнена передова.

**Ключові слова:** освіта, професійна військова освіта, програми, вимоги, професійна підготовка офіцерів.

Recent years have been a difficult period for Ukraine, associated with Russian aggression and the occupation of part of its territory, especially after the large-scale invasion in February 2022. In such a situation, ensuring national security becomes a priority for the state. And the system of professional military education and combat training plays an important role in repelling aggression and ensuring national security. This system ensures a high level of training of the military, strengthens their professional knowledge and skills, and increases the level of moral and psychological readiness to fight the aggressor. Therefore, the role of the system of professional military education in this process cannot be underestimated.

The army, restored in the difficult present, has been updated for several years on the verge of war and development. In difficult times, when a large percentage of military equipment and weapons were at a low level of readiness for modern threats and after many years of reform and reductions, it managed to gradually recover and move into the category of one of the most combat-ready armies in Europe. The experience of using troops in modern warfare and the threats that exist today prove that the national security of the state directly depends on the armed forces, military education and modern technical modernization. In general, the system of professional military education is an integral part of any modern army, especially in conditions of military aggression. Therefore, it is necessary to ensure the proper development of the system of professional military education and its appropriate financial support. Professional military education is one of the key factors in strengthening the defense position of Ukraine in conditions of a large-scale Russian invasion. Given that in recent years, the training and education of the military has been carried out according to NATO standards and methods, our defenders have received not only the necessary knowledge and skills, but also psychological readiness to fight the aggressor.

Ukraine continues to develop this system and ensure the proper level of training and preparation of its military personnel. Especially now, when the Ukrainian military continues to train abroad in conditions that are completely close to real combat operations. Thanks to this, soldiers receive the necessary level of training and are ready for the challenges and threats that arise every second on the front line.

**Key words:** education, professional military education, programs, requirements, professional training of officers.

УДК 328.184 351 316.77  
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.43.36>

**Стасюк В.С.**

аспірант кафедри публічного управління та землеустрою, Класичний приватний університет  
ORCID ID: 0009-0003-2708-5235

**Постановка проблеми.** Орієнтири військової освіти будь-якої країни світу представлені національними інтересами, традиціями, національною безпекою, її вважають завданням державного значення. Проблематика, що охоплює підготовку військ, постійно займала перше місце, коли йшлося про національну безпеку. Військова освіта побудована на принципі, який передбачає неперервну освіту протягом усього часу, поки триває служба. Ключовий напрямок, за яким військова освіта розвивається в нинішній період, полягає в тому, щоб враховувати наявні загрози та брати до уваги досвід використання ЗСУ, здобутий останніми роками. Щоб захистити національні інтереси держави, важливо, аби офіцери отримали якісну підготовку, яка можлива, якщо існуватиме єдиний правильний підхід, поширений на зміст, рівні, ступені, організацію освіти, на те, як підтримується професіоналізм під час військової служби в усіх родах і видах війська. На сучасному етапі відбувається відновлення військової освіти (збільшується практична складова, коли готують військовослужбовців; застосовуються всі види озброєння та військової техніки; вводяться в експлуатацію новітні зразки озброєння й техніки і т. д.), створення й відновлення курсів, на яких проходять перепідготовку військові фахівці (навчання відбувається в онлайн-форматі), навчальних центрів, військових коледжів, факультетів, інститутів, якими надається ступенева підготовка військовим спеціалістам.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Проблематику військової освіти досліджували такі науковці як С. Білявець, О. Бродяк, О. Васильєв, Д. Вітер, В. Горбулін, Н. Гузик, Ю. Дем'янюк, О. Діденко, О. Заболотний, А. Зельницький, В. Клачко, Х. Ліщинська, О. Маначинський, О. Мітягін, М. Паламар, О. Петрученко, І. Пінчук, А. Соболев, О. Терещук та інші. Однак зважаючи на сучасні динамічні умови розвитку держави актуальною проблемою постає розкриття ролі військової освіти у сфері забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави.

**Мета статті.** Головною метою цієї роботи є визначення ролі військової освіти у сфері забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави.

**Виклад основного матеріалу.** Вагоме досягнення, отримане розвитком системи, яка надає військову освіту в Україні, полягає в тому, що вона поєднала дві головні складові – освітню та професійну. Оскільки ця система забезпечена інституціонально, можна професіоналізувати військову освіту без ризику, що втратить переваги або освітня, або про-

фесійна складова, завдяки чому зберігається інтегральна підготовка офіцерських кадрів та враховуються сучасні вимоги до того, якими характером і змістом вона має володіти. Разом з тим Україні необхідно вдосконалювати професійну складову підготовки офіцерських кадрів, що можливо, якщо розвиватиметься професійна військова освіта.

Місія системи військової освіти – забезпечення потужного, інноваційного розвитку сектору безпеки і оборони України через підготовку висококваліфікованих фахівців, продукування та поширення фундаментальних і прикладних знань, формування інтелектуального та духовного потенціалу військової сфери, готового до сучасних і майбутніх викликів. Сучасна система військової освіти, як інтегрована інституція з розвитку кадрового потенціалу сфери безпеки і оборони держави, Збройних Сил України, повинна забезпечувати підготовку, підвищення кваліфікації військових фахівців з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, лідерських якостей, загальної та військово-професійної культури; спроможних до розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби; здатних: з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони держави, участі в миротворчих та антитерористичних операціях; керувати військами в бою та навчанням особового складу у мирний час; створювати, експлуатувати й застосовувати найскладніші системи озброєння та військової техніки; супроводжувати і здійснювати фундаментальні та прикладні наукові дослідження; організовувати, проводити й контролювати дослідно-конструкторські роботи з випереджувального створення нових поколінь озброєнь, військової та спеціальної техніки [1].

Професійна військова освіта є формою військової освіти, яка ґрунтується на міждисциплінарному підході й являє собою постійний процес підготовки офіцерів на основі отримання ними стійкої сукупності знань, вмінь та навичок з у сфері науки та мистецтва війни. Крім цього, професійна військова освіта характеризується як визнаний комплекс цілей, політик і процедур, які підтримують освітні вимоги до офіцерів [2].

Із врахуванням того, яким змістом володіє професійна військова освіта, її суті й основних характеристик, завдяки яким планомірно розвивається система, що готує офіцерські кадри в державах-учасницях НАТО, можна зауважити: щоб професіоналізувати військову освіту в нашій країні, необхідно інтегрувати

органи, що управляють військовою освітою; мережу, яка об'єднує заклади, котрі надають військову освіту; чинні стандарти, за якими відбувається освітня діяльність, і освітні стандарти (професійний стандарт); рівні та ступені освітньої кваліфікації (галузєва рамка кваліфікацій); законодавчу й нормативно-правову бази й т. д. під егідою єдиного комплексу, що надає професійну підготовку офіцерам.

Основою у вирішенні завдань із захисту національних інтересів відіграють кадрові військовослужбовці. Зміст військової освіти має включати не тільки військову компоненту, але й вивчення і невоєнних засобів захисту національних інтересів. Зміст військової освіти і методологію підготовки майбутніх офіцерів слід формувати залежно від національних інтересів та національної безпеки, можливості протидії з боку інших країн [3].

Функціонування системи військової освіти спрямоване на забезпечення підготовки військових фахівців для сил оборони України та охоплює такі складові: допризовна підготовка; підготовка осіб за військово-технічними і військово-медичними спеціальностями; військово-професійна підготовка осіб рядового, сержантського (старшинського) складу строкової військової служби та військової служби за контрактом; підготовка осіб на посади сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом з одночасним здобуттям фахової передвищої або вищої освіти; підготовка осіб на посади офіцерського складу; перепідготовка та підвищення кваліфікації військових фахівців. Підготовка осіб на посади офіцерського складу посідає центральне місце в системі військової освіти і здійснюється у системі вищої військової освіти, де провідну роль відіграють вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти. Система військової освіти є складною соціальною, динамічною, ієрархічною освітньо-науковою структурою, що створюється та функціонує з метою забезпечення якості підготовки військових фахівців, наукових і науково-педагогічних працівників, підвищення їхньої кваліфікації відповідно до потреб ЗС України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Системність військової освіти характеризується притаманним їй можливостям саморозвитку, самовдосконалення, самоорганізації та функціонує відповідно до об'єктивних законів і закономірностей. Поряд з проявом найзагальніших законів розвитку об'єктивного світу і мислення тут знаходять своє відображення закономірності розвитку військового будівництва, пізнавальної діяльності, соціальної

психології, кібернетики, інформатики, формування особистості [4].

Система військової освіти є важливим компонентом сектору безпеки і оборони України. Вона забезпечує Збройні Сили, інші військові формування та окремі складові сектору безпеки та оборони офіцерським і сержантським складом. Військова освіта передбачає набуття особою комплексу професійних компетентностей відповідно до військової спеціалізації, формування та розвиток її індивідуальних здібностей та може здобуватися одночасно з профільною середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою [5].

Справа підготовки офіцера в умовах сьогодення є достатньо складним завданням, складність якого обумовлена наступними чинниками: відносно низьким рівнем базової підготовки випускників середніх загальноосвітніх шкіл; низьким рівнем мотивації до проходження військової служби у Збройних Силах; великим ступенем складності сучасного озброєння та військової техніки; наявністю у військовій техніці пристроїв, що використовують зразки як минулого століття, так і сучасні цифрові технології. Як наслідок, випускник сучасного вищого військового навчального закладу має засвоїти і програму підготовки минулого століття, і програму сучасного вищого військового навчального закладу. Ці програми є різними за об'єктами вивчення, методологічними підходами, потребують різних підходів при проведенні фундаментальної підготовки курсантів. Тому, для забезпечення якісної підготовки військових фахівців з вищою освітою необхідно значну увагу приділяти пошуку оптимальних методик їх підготовки. Це, у свою чергу, вимагає виділення більшого часу на методичну роботу, на підготовку занять, зокрема, на пошук та впровадження сучасних методик у навчальний процес [6].

Узагальнення досвіду країн-членів НАТО дає можливість вказати на наступні вимоги до професійної підготовки офіцерів:

- формування здатності керувати військами (силами) в бою (операції), навчанням, вихованням, психологічною підготовкою особового складу в мирний і воєнний час;
- розвиток критичного і стратегічного мислення, прийняття рішень в умовах невизначеності та високого ступеня ризику;
- забезпечення адаптивності до змін організаційної структури і технологій;
- формування здатності до спільного планування, розуміння і здійснення співпраці зі структурами НАТО на оперативному та стратегічному рівні;

– набуття вмінь та навичок з експлуатації і застосування найскладніших систем озброєння та військової техніки;

– формування здатності ефективно діяти при виконанні завдань, які виникають під час здійснення міжнародних антитерористичних і миротворчих операцій, участі в ліквідації локальних воєнних конфліктів тощо;

– забезпечення суворого добору кандидатів для навчання у військових навчальних закладах й розвиток активно діючої системи відсіву нездатних до процесу навчання [7; 8].

Існує тісний зв'язок між змістом, яким володіють національна безпека та військова освіта, і фактом, що полягає в соціокультурній зумовленості освіти, яку містить система, створена певною історичною цивілізацією, вона – результат суспільної життєдіяльності, і розвиток її є синхронним із запитами соціуму. В нинішніх воєнних реаліях до всіх нас приходять усвідомлення нового статусу, яким наділена військова освіта, – бути ефективним фактором процесу, під час якого створюється динамічний, захищений соціокультурний простір, в якому відбувається людська життєдіяльність. Найважливіша потреба – перебувати в безпеці, без загроз і відволікань від мирної діяльності. Формування такого стану є обов'язком спеціальних підрозділів і структур, призначенням яких виступає боротьба із загрозами.

Маначинський О.Я. та Соболев А.А. у своїй праці зазначають, що «основними завданнями у сфері оборони серед інших фундаментальних програм є довгострокова програма підготовки військових кадрів» [9], однак передусім відсутній зв'язок цих програми і того, яким чином функціонує система, що забезпечує національну безпеку країни. Це практично доведено досвідом, здобутим останніми роками. Потрібне створення такої системи підготовки офіцерів, якою будуть об'єднані складові, суть котрих виражатиметься в державних інтересах, можливих загрозах, територіальному захисті й суверенитеті.

Розробка відповідних програм має ґрунтуватися на організаційно-методичному забезпеченні, яке враховує особливості політик і процедур професіоналізації військової освіти за конкретними напрямками, а саме:

– визначення керівних положень з підвищення ефективності виконання та контролю за виконанням програм професіоналізації військової освіти (зорієнтованої на результати);

– розроблення методик оцінки ефективності реалізації програм професіоналізації військової освіти та визначення загальних положень щодо визначення результатів реалізації програм різних рівнів;

– розроблення пропозицій щодо структури програм професіоналізації військової освіти на всіх рівнях, їх цілей, змісту, типових форм;

– визначення можливостей поєднання програм військової та цивільної освіти на основі спільних цілей і сфер навчання;

– встановлення вимог до акредитації програм професіоналізації військової освіти;

– визначення вимог до звітності, у тому числі щодо акредитації та щорічної оцінки;

– визначення напрямів і шляхів нормативно-правового забезпечення професіоналізації військової освіти [10].

Проаналізувавши на практиці двобічний зв'язок між військовою освітою та системою національної безпеки, можна зосередитися на таких напрямках співпраці:

1. У структурі національної безпеки, якщо брати до уваги змістові елементи, є дотична до підсистеми військової освіти інтелектуальна складова, яка в найбільш широкому значенні характеризується охопленням широкого і творчого стратегічного мислення, яким володіє вищий військовий керівний склад, високої кваліфікації офіцерських кадрів, достатнього освітнього й культурного рівня, який має бути притаманний особовому складу, щоб вести сучасну збройну боротьбу. Це стане можливим, якщо діятиме неперервна ступенева освіта, посередництвом якої відбудеться впровадження моделі, за якою готуватимуть військових – починаючи рядовими й закінчуючи офіцерами, котрі працюватимуть на оперативно-стратегічному рівні якраз на етапі підготовки офіцерів цієї ланки відбудеться формування, згідно з національними інтересами, які відстоюють держава й суспільство, спеціаліста, котрий буде координатором співпраці цивільних міністерств, відомств і силових структур, мета якої – розробити стратегічні плани, і тим, хто сприятиме забезпеченню національної безпеки країни загалом.

2. Мета підсистеми, якою володіє військова освіта, – зміцнити інтелектуальний елемент, котрий містить національну безпеку; нею висвітлюється, координується теоретична проблематика, що характеризує майбутні збройні змагання; ключові шляхи, згідно з якими до них готуються країна й військово.

3. Інтеграція кожної підсистеми як компонента у військовій освіті до національної загальноосвітньої системи, аби нею, якщо оголосять воєнний або надзвичайний стан, забезпечувалася загальна військова підготовка на всіх рівнях і за різними спеціальностями, зміцнювалися загальні інтелектуальні суспільні можливості, частину яких можна буде залучити для того, щоб забезпечити оборонні завдання.



Коли триває особливий період (мобілізація), офіцерський склад випускається у пришвидшеному форматі, щоб поповнити недоукомплектовані офіцерські посади. Завдяки військовим комісаріатам і місцевим управлінським органам комплектується рядовий склад.

4. Кожна підсистема, що входить у військову освіту, в розрізі національної безпеки має виконати своє ключове завдання: сформулювати потужний кадровий потенціал для ЗСУ спільно з науково-інтелектуальним, моральним, вольовим компонентами, але на його втілення впливає не тільки робота, яку здійснюють освітні інституції.

**Висновки і пропозиції.** Таким чином, основне завдання в національній безпеці – підготувати офіцерів і державних службовців, котрими здійснюється пряма й практична взаємодія в царині, де реалізуються національні інтереси та Стратегія національної безпеки України. Цивільними міністерствами, відомствами й силовими структурами має забезпечуватися дотримання національних інтересів держави шляхом забезпечення національної безпеки, що досягається їхньою співпрацею. До змісту військової освіти варто внести потребу вивчати основи, на яких діють інші силові структури та цивільні міністерства й відомства, якими забезпечується національна безпека. Необхідне формування й проведення єдиної державної політики в освітній сфері, що готує офіцерів у всі силові структури й державних службовців у міністерства й відомства, які вирішують проблеми в національній безпеці держави. Тема, що вивчає, яким чином пов'язані та впливають одна на одну національна безпека й оборона (система) та військова освіта (підсистема), характеризується певною

складністю й недостатнім теоретичним дослідженням. В перспективі цьому питанню має бути присвячена більш ґрунтовна розробка.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Приходько Ю. Актуальні проблеми трансформації стану та якості системи вищої військової освіти. *Військова освіта*. 2022. № 1 (45). С. 179–196.
2. Kelley K. Getting to the Goal in Professional Military Education. *Orbis. A Journal of World Affairs*. 2014. Vol. 58. № 1. P. 119–132.
3. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 4. С. 5.
4. Зельницький А. М., Заболотний О. А., Васильєв О. М., Паламар М. І. Вища військова освіта як цілісна система: концептуальні засади її розвитку та управління змінами. *Наука і оборона*. 2020. Випуск 3 (2020). С. 46–55.
5. Клачко В., Білявець С., Діденко О., Дем'янюк Ю. Стан, проблеми та перспективи трансформації військової освіти в контексті реалізації стандартів НАТО. *Збірник наукових праць Національної академії прикордонної служби України*. 2022. № 1 (28). С. 90–104.
6. Бродяк О.Я., Гузик Н.М., Ліщинська Х.І., Петрученко О.С., Пінчук І.В., Терещук О.В. Шляхи підвищення якості військової освіти. *Наукові записки*. 2019. Випуск 177. С. 71–77.
7. Hersh M. Professional Ethics and Social Responsibility: Military Work and Peacebuilding. *IFAC-PapersOnLine*. 2017. Vol. 50. № 1. P. 10592–10602.
8. Johnson-Freese J. The Reform of Military Education: Twenty-Five Years Later. *Orbis. A Journal of World Affairs*. 2012. Vol. 56. № 1. P. 135–153.
9. Маначинський О. Я., Соболев А. А. Воєнна безпека України та вплив на її геополітичних факторів: підручник. К., навчальна книга, 1997. 163 с.
10. Вітер Д., Мітягін О. Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи. *Військова освіта*. 2020. № 1 (41). С. 81–90.